

Mr. Jana Poleksić, dr Radosav Jovančević i Svetlana Raičević

ISTORIJSKI RAZVOJ I ZNAČAJ PČELARSTVA U CRNOJ GORI

*»Med je destilisana rosa koja
pada sa zvijezda«, Aristotel.*

PČELA U ISHRANI ČOVJEKA

Pčela je u ishrani čovjeka imala vidnu ulogu kako u dalekoj prošlosti tako i danas. Još u praistoriji ljudskog roda čovjek je koristio med za ishranu, a kasnije ne samo med nego i druge nusprodukte kao što su: propolis, vosak, mliječ, mješavinu polena raznih biljaka i pčelinji otrov. Za ishranu i liječenje upotrebljavani su svi navedeni proizvodi, a vosak za pravljenje svijeća radi osvjetljavanja prostorija za stanovanje, u crkvama, na groblju (kod hrišćana) i u industriji.

Ovo su proizvodi koje je čovjek direktno uzimao od pčela i oni su čovjeku služili kao što je rečeno za liječenje i ishranu.

Tako se čovjek snabdijevao neophodnim materijama od ovih proizvoda i to:

Od meda je uzimao 22 elementa: Al, Fe, K, Ca, Na i druge makro i mikro elemente neophodne za izgradnju svog organizma. Med se gotovo u cjelini sastojao od lako svarljivog šećera. Nektar je složeni ugljeni hidrat kojega pčele prevode u lako svarljivi šećer, neophodan za izgradnju čovjekovog organizma. Med se sastoji iz glikoze i fruktoze, mineralnih soli, vitamina, fermenta i organske kiseline. Kao namirnica biljnog i životinjskog porijekla sadrži veći broj kiselina: jabučnu, vinsku, oksalnu, mravlju i mliječnu kiselinu.

To je proizvod koji se može čuvati u određenim ostavama, a da se ne pokvari. Odlična je namirnica, koja je prirodno konzervisana i može dugo stajati a da se ne ošteti.

Vitamini su zaštitne materije u ljudskom organizmu. Služe radi normalnog razvoja i odbrane od raznih bolesti. Njih u medu

ima u obliku karotina (provitamina A), E, K, C i svih šest vitamina iz grupe B.

Polen, takođe, služi za ishranu ljudi. On je dobro gorivo za tijelo, jer u sebi sadrži ugljohidrate, bjelančevine, fermente, mikro elemente, hormonske materije i dr.

Mliječ je materija koju proizvodi pčela. Odlično je sredstvo za suzbijanje koronarne skleroze, stenokardija, hipertenzionog sindroma (povećanje pritiska) i funkcionalne polne slabosti i impotencije. Takođe je dobro sredstvo za jačanje organizma u cjelini i prijatnog raspoloženja ljudi. Pospješuje reproduktivnu funkciju organizma. Uzima se obično preko usta (peroralno).

Propolis se nalazi na ramovima, otvorima čelija, a skida se prilikom vrcanja meda. Pčele ga kao smolastu materiju skidaju sa mladara, pupoljaka, peteljki i čašica cvijeta, bilo to sa drveća ili zeljastog bilja. Primjenjuje se u kozmetici, dermatologiji, stomatologiji i ginekologiji. Skuplja se tokom sezone ali je najbolji kad se skida u jesen.

Vosak je smjesa raznih organskih jedinjenja i alkohola ceratina. Još su ga Egipćani upotrebljavali za balsamovanje mrtvih. Danas ima opštu upotrebu u raznim industrijama: fabrici stakla, avijaciji, kožarskoj industriji, tekstilnoj, grafičkoj, automobilskoj, farmaciji i kozmetičkoj industriji.

Pčelinji otrov ima ljekovito značenje, jer liječi reumu.

Pčelinji proizvodi blagovremeno djeluju na nervni sistem, liječenje plućne bolesti, bubrege i pomažu regeneraciji organizma.

To bi bili direktni proizvodi od kojih ima čovjek veliku korist.

Indirektne koristi, su, takođe, vrlo velike za čovjeka.

Da nije pčela ne bi bilo mnogih vrsta viših biljaka. Ogromna grupa entomofilnih biljaka blagodareći klasi insekata, a posebno rodu Afis-pčelama danas žive i služe za ishranu mnogobrojnim vrstama životinja a među njima i pčeli. Direktno ili indirektno ti proizvodi služe za ishranu ljudi.

Pčele koriste entomofilne grupe biljaka za uzimanje nektara, polena, smole (propolisa) i pretvaraju taj odabrani prirodni dar u gore navedene proizvode. Ovi proizvodi su smješteni u cvjetnim organima, ekstrafloralnim žlijezdama ili pak na pupoljcima i mladrima (vosak i propolis) raznih vrsta (lijeske, drijena, jove i dr.) biljaka.

Pčela oprašuje i ujedno vrši oplodavanje mnogih biljnih vrsta. Od voća: jabuke, kruške, šljive (izuzev požeगाću, koja je samooplodna), zatim trešnje, višnje, lucerku, crvenu djetelinu, sve vrste i sorte iz familije tikava (*Cucurbitaceae*), razne vrste i sorte heljde, suncokreta i druge biljne vrste i sorte koje su mnogobrojne.

Mnoge livadske cvjetnice, korovske vrste biljaka, šumska drveće (drijen, javor, rod *Rhamnus*, mnogobrojne vrste vrba većinom se razmnožavaju preko cvijeta i izrazito su entomofilne — strano-plodne.

Bukva, sve vrste naših hrastova, breze, joha djelimično se razmnožavaju putem insekata, jer su i entomofilne i anemofilne; mada se razmnožavaju neke više, neke manje i vegetativno.

Pčela posredno donosi više koristi nego što daje svoje produkte: med, vosak, mliječ, propolis i otrov.

Pčela je društvena životinja i prve naseobine su nastale u šumi u panjevima šumskih (*silva*) kultura. Divlje voće jabuka, kruška i trešnja su (pored ostalih mnogobrojnih šumskih kultura) za nju, kod nas, od najstarijih biljnih vrsta, a koje su bile od uvijek odlična paša.

KORISTI OD PČELA

Korist od pčela je posredna i neposredna. Pčela je uticala na unapređenje poljoprivrede i privrede u cjelini. Tu je korist naš čovjek uvidio još u staroj postojbini (iza Karpata), pa je gajio pčele u dubinama koje je sa doseljnjem na Balkan sa sobom i donio.

Prelaskom u hrišćanstvo, nova crkva (vjera) je objeručke prihvatila pčele kao domaće životinje i gajila ih najviše radi meda i voska. Med je služio za ishranu, a vosak za svijeće i druge vjerske potrebe. Bez pčelinjih proizvoda nijedan vjerski obred se nije mogao obaviti kako tada tako i danas. To je učinilo da se kod nas pčelarstvo razvije kako kad i kako u koje vrijeme, do zavidnih visina.

U Kašmiru živi narod — pleme Hanzu. Gerentolozi tvrde da je to pleme otkrilo eliksir mladosti. Prosječan vijek Hanzu ljudi je 130 godina. Do kraja života su vitalni i vrlo aktivni. Elikzir prave od korijena ili drugih organa biljaka, meda, propolisa i smole.

U prošlosti smo imali mjesta gdje se pčelarstvo razvilo do zavidnih visina. Takvo jedno mjesto na površi Korita (kod Bijelog Polja) jeste selo Đalovići. Prema predanju, kaluđeri iz Manastira »Pod Vrh« su med iz sela Đalovića u jesen spuštali u drvene žljebove niz Đalovića klisuru do Manastira.

Selo Kaludra kod Ivangrada važi za jedan od lokaliteta, koji je u prošlosti imao pčelarstvo vrlo napredno. Pčelarstvom su se bavili kaluđeri, sve do 1853. kada su pčelinjak spalili Turci. Ovo selo ima bogatu medonosnu floru.

U ta davna vremena, prije sto i više godina sijane su mnogo »naška« i »ruska heljda«. Obje sorte su neobično medonosne. Prema našim ispitivanjima taj i neki drugi naši krajevi obiluju mnogim medonosnim biljem. Prema našim ispitivanjima računajući od Lima do 1 300 m n. v., medonosne vrste su mnogobrojne i ima ih oko 140.

Tradicija gajenja pčela u našim krajevima je bila vjekovima dobra. Gajenje pčela uvijek je donosilo koristi potrošaču i proizvođaču. Prirodni uslovi su dobri, ali nam sa uslovima organizacija oko uzgoja pčela nije bila uvijek na visini. Nekad je bila bolja, a nekad lošija. Pčelarstvo se kod nas u dalekoj prošlosti razvijalo stihijski. Tek smo od 1934. pa nadalje, počeli da vodimo organizovano pčelarenje.

OSNIVANJE PČELARSKIH PODRUŽNICA U CRNOJ GORI

Organizovani rad na unapređivanju pčelarstva u ovoj vrlo povoljnoj sredini počeo je *osnivanjem pčelarskih podružina*.

Zadatak i cilj osnivanja podružina je, modernizacija pčelarstva, koja se sastojala u sljedećem:

- školovanjem kadra za ovu granu poljoprivrede,
- uvođenjem u proizvodnju košnica sa pokretnim saćem,
- izrada vještačkog saća, upotreba centrifuga za vrcanje meda i drugog pribora,
- zaštita pčela od bolesti i štetočina,
- seljenje pčehinjih društava radi boljeg korišćenja pašne i dobijanja većih prinosa.

Glavni organizator osnivanja ovih podružina jeste Srpsko pčelarsko društvo iz Beograda. O osnivanju ovih podružina izvještavano je preko časopisa »Pčelar« koji izlazi, takođe, u Beogradu. U ovom radu ćemo se tim podacima i poslužiti. Iznijećemo po godinama kad je koja podružina osnovana kod nas i ko je učestvovao u osnivanju.

U 1934. godini osnovana je na inicijativu Vida Đakonovića, dipl. ing. agronomije, Cetinjska pčelarska podružina 16. septembra.

Upravni odbor sačinjavali su: Stanko Todorović, Periša Mrvaljević, Joša Šć. Martinović, Jovan Martinović i Đuro Đuranović.

Načelnik odbora: Petar Đuranović, Vid. Vuksanović i Luka Ivanović. Za blagajnika je izabran Stanko Kontić.

Na poziv Milutina Dabetića učitelja iz Berana (Ivangrad) osnovana je *Pčelarska podružina u Beranama, 13. januara 1935.*

U Upravni odbor ušli su: Milutin Dabetić, Gavro Protić, Ilija Asanović, Đorđije Bauhal, prota Radoje Kastratović, Milun

Babović, Golub Cemović, Milan Vuković, a za sekretara Milun Bojović.

Nadzorni odbor sastavljen je od: Alekse Dragojevića, ljekara, Milana Popovića, učitelja, i Krsta Dabetića.

Zauzimanjem Vida Đakonovića dipl. ing. agronomije, osnovana je *Gradanska pčelarska podružina u Građanima*.

Imalo je više pčelarskih podružina u Zetskoj banovini, a Gradanska je osnovana 21. jula 1935. Na čelo te podružine bio je Savo Mihaljević, učitelj iz Građana.

Sreska pčelarska podružina Andrijevića je osnovana 5. avgusta 1935. Predsjednik je bio Nikola Maslovarić sa pet članova iz Upravnog odbora. U oba odbora (upravni i nadzorni) su bili učitelji.

Bjelopoljska pčelarska podružina, osnovana je na inicijativu Jova Lazarevića, predsjednika opštine, 4. septembra 1936.

U upravni odbor su izabrani: Gligo Marić, Jovo Lazarević, Gligo Stanić, Blagota Lakić, Toma Lilić, sveštenik i Camil Idrizović, službenik. Osnivačka skupština je održana 4. septembra 1936. Podružina, na dan osnivanja imala je 13 članova.

Pčelarska podružina u Podgorici je osnovana 27. septembra 1936. Osnovana je u sastavu Srpskog pčelarskog društva u Beogradu. U Upravni odbor su ušli: za predsjednika Mitar Laković, za sekretara Mihailo Lukovski, a za članove Krsto Filipović i Mirko Bojčević.

Nadzorni odbor sačinjavali su: Risto Kuslov, poslovođa, Dušan Vukčević i Savo Velimirović.

Poljska pčelarska podružina (Mojkovac) osnovana je 12. februara 1937. za selo Polja i okolinu. Za predsjednika osnivačke skupštine izabran je Savo Vuksanović, sveštenik, a za sekretara Jagoš Rabrenović, učitelj, sa još dva člana. Podružina je na dan osnivanja brojila 11 članova.

Podružina u Rijeci Crnojevića, osnovana je 4. maja 1937. Zvala se Riječko-obodska podružina. Predsjednik je bio Đorđije Lopčić, a sekretar Blažo Jovanović i blagajnik Jovan Vučković.

Podružina u Kolašinu. Održana je osnivačka skupština 12. maja 1937. Predsjednik podružine je bio Jefto Marić, trgovac, sekretar Novica Radović, knjižar, i još dva člana.

Nadzorni odbor sačinjavali su: Simeun Dobričanin, penzioner i još tri zemljoradnika.

U časopisu »Pčelar« nemamo podataka kad su osnovane podružine u Pljevljima, Rožajama, Plavu i primorskim gradovima: Budvi, Ulcinju, Baru, Tivtu i Herceg-Novom.

Prema izjavi predsjednika pčelarske podružine ing. Milivoja Krstonijevića, podružina je u Pljevljima osnovana 1936. kada su i počeli da izrađuju i nabavljaju košnice sa pokretnim saćem. Nabavili su centrifugu za vrcanje meda, a kasnije i presu za izradu saća. Predsjednik podružine je bio Milko Starčević, zemljoradnik, sekretar Tadija Jelovec, dok je za blagajnika izabran Petar Ostojić, učitelj. Ova podružina je radila vrlo dobro, ali niko iz Upravnog odbora ili člana podružine nije smatrao za potrebno da izvijesti uredništvo »Pčelara« da je evidentira. Sigurno je to bio slučaj i sa osnivanjem pčelarskih podružina na Primorju.

Smatramo korisnim istaći i pojedince koji su sa puno elana i požrtvovanosti radili na unapređivanju ove značajne poljoprivredne grane.

Poznati crnogorski pčelar Filip Koprivica u svom radu »Pčelarstvo u Crnoj Gori«, podijelio je razvoj pčelarstva u četiri perioda. Prvi period je do 1905, kojega karakteriše primitivnost u uzgoju i gajenju pčela. Tada smo na teritoriji crnogorske države imali 18 455 pčelinjih društava. Košnice su rađene od daščara, i zvale su se daščare ili su pletene od pruća, takozvane trнке. Treba istaći i to da su tada ipak nastali nešto bolji uslovi za pčelarstvo i da je 1879. državna uprava posvetila više pažnje pčelarstvu kada je naredila kapetanijama da toj grani posvete više brige.

Od 1905. do 1918. pčelarstvo je mnogo stradalo. Nije bilo ni uslova za jači razvoj ove poljoprivredne grane, jer su balkanski, a pogotovo I svjetski rat opustošili privredu, pa i pčelarstvo.

Moderno pčelarstvo se počelo razvijati tek poslije I svjetskog rata, gdje se naročito isticala privatna inicijativa. Osnovano je više pčelarskih podružina u okviru Srpskog pčelarskog društva.

Prva pčelarska zadruga je osnovana u Kotoru, pred sami II svjetski rat. Pčelarski tečaj održan je o državnom trošku 1934. u Brezoviku kod Nikšića, a kasnije osnovane su gore pomenute pčelarske podružine i održani tečajevi (2, 79).

Istaknuti pčelari su bili: Vido Đakonović, dipl. ing. agronomije, koji je osnovao više podružina u Cetinju i okolini. On je prvi pčelar koji je počeo da modernizuje pčelarstvo u Crnoj Gori. Iz okoline Cetinja je još poznat Savo Mihaljević, učitelj, koji je napisao više radova o stanju pčelarstva u Zetskoj banovini.

Iz okoline Ivanograda (Berana) poznati su bili pčelari Milutin Dabetić i Nedžib Zeković, trgovac. Zeković se naročito isticao dobrom organizacijom pčelara i uspješnom pčelarenju. Održao je prije i poslije II svjetskog rata niz tečajeva.

U Bijelom Polju su se naročito isticali Jovo Lazarević, predsjednik opštine i Milovan Minjević, službenik iz Lježnice. Filip

Koprivica je, pored već postojeće podružine u Bijelom Polju, osnovao podružine u Šahovićima (Tomaševu), Zatonu i Bistrici. Važio je kao pasionirani pčelar. Iz Pavina polja imamo, takođe, jednog pčelara čiji je pčelinjak bio jedan od boljih u Jugoslaviji, sa preko 100 i više modernih košnica. To je bio Novak Radenović.

Milenko Milošev napisao je takođe dosta radova o stanju pčelarstva u Zetskoj banovini. Pisao je o tečajevima održanim u Bijelom Polju i Beranama (Ivangradu) (od 30. juna do 5. avgusta 1936).

U 1936. godini, tečajeve iz pčelarstva održao je Tihomir Jevličić, poznati jugoslovenski pčelar 10. jula u Andrijevici i Kolašinu, a zatim od 30. juna do 5. avgusta 1936. u Mojkovcu.

Jetvić je tokom 1937. godine održao tečajeve u Kotoru, Nikšiću, Risnu, Tuzima, Čeklićima, Kolašinu, Andrijevici i u Rožaju.

Milivoje Lazarević održao je tečajeve iz pčelarstva u Pljevljima, Sjenici, Bijelom Polju i Beranama (Ivangradu).

Milenko Milošev je 1938. održao tečaj u Rijeci Crnojevića, Njegušima i na nekoliko mjesta u srezu kotorskom. Te godine M. Milošev je održao tečajeve i u Risnu, Budvi, Baru i Ulcinju.

Prema pisanju gore pomenutih lica u časopis »Pčelar«, sve podružine ove grane su dosta dobro i ažurno radile. »Pčelar« je imao posebne stranice u časopispu, koji je obavještavao o radu podružina, ne samo na teritoriji Zetske banovine, nego i u čitavoj zemlji.

U bivšoj Jugoslaviji postignuti su znatni rezultati, koji su se sastojali u tome što su uvedene košnice sa pokrivenim saćem, centrifuge za vrcanje meda i potreban drugi pčelarski pribor, koji je olakšao rad oko pčela, mehanizovao ga i samim tim ga popularizovao. Ono što je najvažnije stvoren je stručan kadar koji nije ranije (može se reći) postojao. Samim ovim omogućeno je lakše seljenje pčela kamionima, zapregom i drugim prevoznim sredstvima, čime je i proizvodnja meda i drugih pčelarskih proizvoda udesetostručena.

RAZVOJ PČELARSTVA POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Prema popisu iz 1939. god. u Crnoj Gori je bilo 37 300 komada pčelinjih društava. Tokom rata je stradalo 70%, tako da smo prema Informativnom priručniku za 1948/49. godinu u 1945. godini imali 17 200 pčelinjih društava, što znači da je stradalo u ratu 20 100 društava.

Odmah se počelo sa obnavljanjem pčelarstva, tako da se već u prvom petogodišnjem planu počelo sa stvaranjem pčelarskih zajednica i obnovljene su sve pčelarske podružine u Crnoj Gori.

Osnovana je i nikšićka pčelarska stanica i državni ugledni pčelinjaci kod svih poljoprivrednih ustanova, škola, zavoda i sreskih poljoprivrednih stanica. Pčelinjaci su morali imati 50 do 100 košnica, koje su istovremeno služile za obuku pčelara u savremeno pčelarenje, kao i da proizvode rojeve za dodjeljivanje seljačkim radnim zadrugama i pojedincima.

Pored državnih pčelinjaka planom je predviđeno osnivanje zajedničkih pčelinjaka kod seljačkih radnih zadruga sa 50—100 košnica.

Perspektiva za unapređivanje pčelarstva je vrlo dobra, što se vidi iz vrlo povoljnih prirodnih uslova. Na teritoriji Crne Gore imamo 1 102 904 hektara povoljnih površina pod pčelinjom pašom (Statistički godišnjak za 1954). Od toga je pod šumom i šikarom 605 000 hektara, livade 94 000, pašnjaci 396 209, voćnjaci i vinogradi 4 095 i krmno sa industrijskim biljem oko 3 600 hektara.

Orografija i povoljni klimatski uslovi u Crnoj Gori su takvi da se njena teritorija može podijeliti na tri rejona, pogodna (sva tri) za uzgoj pčelarstva (2, 79).

Ti su rejoni primorski, planinski i polimski.

Primorski rejon obuhvata primorske opštine: kotorsku, tivatsku, hercegovačku, barsku, budvansku, ulcinjsku i tiogradsku. Najmedonosnija je vrsta biljaka *Salvia officinalis* (kadulja). Njen areal je od Kotora do ušća Morače i do Skadarskog jezera. Pčelinja paša, pored malo šuma u primorskom dijelu od Orjena do Rumije čine šikare i uglavnom, žalfije (*Salvia officinalis*), koju vrstu ovdje zovu pelin. Druga po vrijednosti je vrijesak (*Saturea hortensis* i *S. montana*). Za sušnih godina paša je slaba.

Planinski rejon obuhvata srezove: nikšićki, pljevaljski i dio sreza titogradskog. Pčelinja paša je sastavljena od šikara, livada i šuma. Po šumama ima dosta lipa, a po šikarama zanovijeti i vrijeska.

Polimski rejon obuhvata opštine: plavsku, ivanogradsku, bjelepoljsku, majkovačku i rožajsku.

Pčelinja paša se sastoji od šumskih i voćarskih vrsta, livadskog i korovskog bilja (2, 79).

Na teritoriji ovih opština ima oko 140 vrsta medonosnog i medonosno-ljekovitog bilja. Pčelarstvo je ovdje manje modernizovano, nego što je u dva prethodna rejona.

Vido Đakonović (1, 166-179) u svom radu »Za razvoj pčelarstva« podijelio je Crnu Goru u dva rejona (za uzgoj pčelarstva) i to: sjeverni i južni, a ta dva rejona se dijele planinskim masivom dinarida. Oba rejona su dobra za razvoj pčelarstva.

Prema našem viđenju, a s obzirom na orografiju, mi moramo da imamo detaljniju rejonizaciju. Nju je potrebno obavezno po-

slije detaljnijeg proučavanja medonosne flore, stručnije i prirodnije postaviti. Ta rejonizacija obezbjeđuje utvrđivanje medonosne flore, gdje raste, kako i kuda se rasprostire. To nam je potrebno radi izrade *karte pčelinje paše*. Ove karte će ubuduće poslužiti pčelari-
ma gdje i kada treba seliti pčelinja društva. Prema tome, potrebna nam je i fenologija radi boljeg proučavanja svake vrste medono-
snog bilja.

Pčelarstvo je kod nas u ovom poslijeratnom periodu dosta dobro napredovalo i to sve do čezdeset petih godina ovog stoljeća. Danas je ono, posebno u Crnoj Gori, slabo razvijeno. Razloga za to ima više: organizaciono smo među najslabijim od svih republika u zemlji, više podružina u republici ne rade skoro ništa, a i one što rade, slabo rade.

Naučnoistraživačke aktivnosti iz ove poljoprivredne grane nema. Ljudi koji se njom bave rade to iz entuzijazma i u siromaštvu. Iako imamo kadar prilično dobar, uslijed subjektivnih slabosti oni ne mogu da dođu do izražaja, da bi podigli ovu granu privrede na veći stepen, odnosno na visinu koja joj i odgovara. Decenijama se predlaže tema iz oblasti medonosne flore, koju floru treba ispitivati na području Crne Gore, a koja je jedna i po brojnosti vrsta i kvalitetu najbolja u zemlji i u Evropi. Tako su uslijed neznanja i nehata, međusobne zlobe i mržnje, a posebno pojedinih ljudi koji za to odlučuju u SIZ-ovima za nauku, ovaj značajan problem zanemarili. Mi ne vodimo dovoljno računa o potrebi i značenju ove grane za zdravlje i kvalitetne duševne smirenosti kod čovjeka. U vrhovima gdje se odlučuje o unapređenju ove grane sjede ljudi koji ne znaju njenu vrijednost i ne mare za njeno unapređenje.

ZAKLJUČAK

Neprestani ratovi za oslobođenje od Turaka i u novije vrijeme sa Austrougarskom, Njemačkom i Italijom, kada su naši preci vodili borbu za goli život, nije moglo niti imalo vremena i materijalnih mogućnosti da se unaprijede i modernizuje poljoprivreda i privreda uopšte. Svi su ratovi ostavljali za sobom pu-
stoš u svemu, pa i pčelarstvu.

Pčelarstvo u Crnoj Gori se počelo osavremenjivati tek od prvih dana njene samostalnosti. Već 1863. bilo je 18 455 pčelinjih društava. Prije ujedinjenja 1918, a za vrijeme I svjetskog rata, pčelarstvo je mnogo stradalo. Ono se obnovilo u kraljevini Jugoslaviji, tako da su (od 1934. do 1941) svi srezovi u Crnoj Gori imali pčelarske podružine.

Časopis »Pčelar« u Beogradu, vodio je evidenciju njihovog osnivanja.

Otvorene su pčelarske škole i pčelarstvo kao predmet predavanja je na poljoprivrednim fakultetima, tako da su školovani potrebni kadrovi. Blagodareći školovanju mnogih u učiteljskim školama, bogoslovijama i medresama, stvoren je dobar pčelarski kadar, ne samo kod nas, nego i u Jugoslaviji. Učitelji, sveštenici i agronomi bili su nosioci unapređivanja ove grane. Učinjen je vidan pomak. Uz obrazovane pčelare dobili smo moderne košnice sa pokretnim ramovima, vještačkim saćem, centrifugom za vrcanje meda, pčelinjim kapama i sav pribor uz to.

Osnovana je Pčelarska stanica u Nikšiću, a održani su tečajevi iz pčelarstva u svim većim mjestima. Takođe su osnovane pčelarske podružine, pa smo od 1934. do 1938. imali u svakom srezu pčelarsku podružinu, a u nekim srezovima i po 3-4 (Cetinje i Bijelo Polje).

Prva pčelarska podružina je osnovana 1934 na Cetinju, zatim 1935. u Beranama (Ivangradu) i Andrijevići. Tokom 1936. podružine su osnovane u Podgorici (Titogradu), Bijelom Polju i Pljevljima. Godine 1937. osnovane su u Poljima (Mojkovcu), Rijeci Crnojevića i Kolašinu.

Primorski gradovi: Budva, Tivat, Kotor, Bar i Ulcinj osnovali su podružine pomenutih godina, ali, kako nije izviješteno Uredništvo »Pčelara« tako nijesu ni evidentirane — upisane ove podružine.

Odmah poslije II svjetskog rata, svaki srez je obnovio podružinu, a poljoprivredna dobra, škole i ostale ustanove, imale su pčelinjake koji su brojali od 50 do 100 košnica. Tada smo imali 80 000 pčelinjih društava.

Nagli zastoj u daljem napredovanju u ovoj grani je nastupio 1965-tih godina. Ukinute su poljoprivredne stanice i druge institucije, nestali su pčelinjaci, tako da danas imamo samo privatnike koji uzgajaju pčele.

LITERATURA

1. Đakonović, V. (1948): Za razvoj pčelarstva, Kalendar poljoprivrede i šumarstva, str. 166-170, Titograd.
2. Koprivica, F. (1955): Pčelarstvo u Crnoj Gori, Naša poljoprivreda i šumarstvo, str. 79-84, Titograd.
3. Pčelar br. 2, 7, 11 i 12, Beograd, 1935.
4. Pčelar br. 5, 7-8, 10 i 12, Beograd, 1936.
5. Pčelar br. 2 i 11, Beograd, 1937.
6. Pčelar br. 3, 4, 6 i 8, Beograd, 1938.

DEVELOPMENT OF BEEKEEPING IN MONTENEGRO

by

Mr Jana Poleksić, Dr Radosav Jovančević and Svetlana Raičević

Summary

Many wars have been fought on our soil for liberation from the Turkish rule and more recently with Austro-Hungary and Germany when the Montenegrin had to fight to save his own life. Therefore, there was little time or means to promote and modernise agriculture and economy in general. The wars had left behind devastation and the beekeeping was also badly stricken.

Beekeeping in Montenegro acquired its more modern features only during the first days of its independence and already in 1863 we had 18,455 bee families. Before the Unification in 1918 and during the World War One beekeeping had suffered great damage. It was renewed in the Kingdom of Yugoslavia and between the years 1934 and 1941 all the counties of Montenegro had their beekeeping societies.

The magazine »Pčelar« (»The Beekeeper«) was published in Belgrade and was keeping records of the establishment of the beekeeping societies.

Schools for beekeeping were being established and the apiculture was taught as a subject at the faculties of agriculture thus forming the necessary experts.

Thanks to this educated manpower trained at the schools for pedagogy, theological institutions and madressas a good staff of experts was formed for beekeeping not only in Montenegro but in Yugoslavia in general. Teachers, priests and agronomists were the ones carrying progress in this branch. And it has prospered. Educated beekeepers brought about more modern bee hives with mobile frames, artificial honeycomb, centrifugal honey extractors, protection helmets and bee veils and all the necessary appliances.

Beekeeping station was established in Nikšić and beekeeping courses were held in all the major towns. Beekeeping societies were also established and from 1934 to 1938 we had in every county the beekeeping society and in some counties even 3 or 4 of them (Cetinje and Bijelo Polje).

The first beekeeping society was established in 1934 in Cetinje to be followed in 1935 by the establishment of societies in Berane (Ivangrad) and Andrijevica. During the year 1936 beekeeping societies were established in Pođgorica (Titograd), Bijelo Polje and Pljevlja. In 1937 they were established in Polja (Mojkovac), Rijeka Crnojevića and Kolašin.

Adriatic coastal cities of Budva, Tivat, Kotor, Bar and Ulcinj established their own beekeeping societies also but this was not reported to the »Pčelar« (»The Beekeeper«) magazine and thus their establishment was not recorded.

Immediately following the World War Two every county renewed its society and the agricultural communities, schools of agriculture and other institutions had their beehive families counting from 50 to 100 beehives. In the territory of Montenegro at that time we had over 80,000 beehive families.

A sudden stop to further progress in this branch occurred in 1965. Agricultural stations and other institutions were abolished, beehive families disappeared and today we only have the private beekeepers.

There are prominent personalities that have given a great contribution towards the promotion of the beekeeping and they are:

Vido Đakonović, engineer of agronomy, Jovo Lazarević, mayor of the county, Čamil-Čako Idrizović, a reknown beekeeper from the Lim River valley, Jefto Marić, a merchant from Kolašin, Nedžib Zeković from Ivangrad, Filip Koprivica, councillor from Nikšić, Novak Radenović from Pavino Polje, Milenko Milošev, teacher, Milutin Dabetić, teacher and a number of other forgotten and not mentioned ones.

The most melliferous plants growing in the territory of Montenegro are: *Salvia officinalis*, *Saturea montana*, *Saturea hortensis*, *Erica multiflora*, *E. arborea*, *Lamium maculatum* L., *Lamium purpureum*, *Mentha pulegium*, *Salvia verticillata*, *Thymus vulgaris*, *Cornus mas*, *Acer tartaricum*, *Verbascum densiflorum*, *Acer pseudo-platanus*, *Echium vulgare*, *Rhamnus frangula*, *Taraxacum officinale*, *Origanum vulgare*, *Centaurea Jacea*, *Crocus neapolitanus* and many others.